

1. Плахтій І. Булінг у шкільному середовищі: соціально-психологічний аналіз. Український альманах соціальних досліджень. 2023. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/350>

2. Туранська А. А. Профілактика булінгу серед учнівської молоді як напрям діяльності соціального працівника: магістерська робота. Львів : ЛДУВС, 2023. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6723/...>

3. Центр безпеки підлітків. Булінг: покажчик матеріалів / уклад. О. Мельник. Київ, 2023. URL: <https://cbspodil.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/Buling-pokazhchyk.pdf>

Олександр Безруков,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність А5 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Світлана Калаур,**
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки,*

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА

ОСОБИСТІСНА ЯКІСТЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ФАХІВЦЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідальність як складний морально-етичний та психічний феномен має доволі багатогранний і суперечливий характер. Відіграючи ключову роль у забезпеченні гармонійного функціонування суспільства та реалізації людиною свого потенціалу, вона одночасно проявляється як на рівні особистості, так і у суспільному житті. В основі відповідальності завжди лежить свідомий вибір індивідом певної поведінки, що визначається миттєвими рішеннями та можливостями розвитку власних особистісних рис, якостей та здібностей.

Сучасний український фахівець стикається з численними викликами професійного та соціального характеру, де відповідальність стає не лише особистісною якістю, а й необхідною умовою ефективної його фахової діяльності. В українському суспільстві, що бореться із російською агресією, від майбутнього професіонала очікується здатність приймати рішення, усвідомлювати наслідки цих рішень та одночасно підтримувати високі стандарти етики й моральної свідомості.

Однією з проблем є те, що поняття відповідальності часто залишається абстрактним і недостатньо усвідомленим серед здобувачів освіти перших-других років навчання. Досить часто прийняття рішень відбувається під тиском зовнішніх обставин, без глибокого осмислення власної ролі у наслідках цих рішень для колективу та

суспільства. Це призводить до зниження ефективності професійної діяльності та конфліктів у робочих і соціальних взаєминах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У вітчизняній педагогіці питання формування відповідальності посідає важливе місце, і в його межах найбільш поширеними є дві концепції, запропоновані свого часу видатними українськими педагогами — А. Макаренком і В. Сухомлинським. Так, за першою концепцією, автором якої є А. Макаренко, виховання відповідальності відбувається у колективі та через колектив. Учений наголошував, що процес формування відповідальності є неможливим без емоційного переживання особистістю своєї причетності до спільної справи та уважав, що виключно колективна діяльність сприяє становленню свідомої дисципліни та моральної зрілості. Тобто, основною метою виховання є «формування трудівника, який має високе почуття відповідальності та дисципліни» [1, с. 515–520].

Другу концепцію запропонував В. Сухомлинський, який розглядав відповідальність у контексті громадянського та морально-духовного виховання. На його думку, розвиток цієї якості пов'язаний із формуванням гуманістичного світогляду та високої культури почуттів. До прикладу, В. Сухомлинський трактував відповідальність як здатність особистості самостійно визначати свої обов'язки та виконувати їх, наголошуючи, що центральним елементом у цьому процесі є совість — «внутрішній механізм розвитку відповідальності» [2, с. 261]. Педагог підкреслював, виховувати відповідальність варто з дошкільного віку, обов'язково роблячи акцент на милосердя і людяність.

Варто звернути увагу на підходи до трактування відповідальності, які запропоновані українським педагогом Г. Ващенком, який наголошував, що провідною метою виховання має бути формування громадськості, патріотизму, високої моральності, людської гідності та відповідальності. Учений розглядав ці якості не ізольовано, а як взаємопов'язані елементи цілісного світогляду особистості, що ґрунтується на моральних і духовних засадах. На переконання Г. Ващенка, саме «моральність, відповідальність і працелюбність повинні становити основу світогляду української молоді, оскільки вони визначають не лише поведінку людини, а й її ставлення до суспільства, праці та держави». Він підкреслював, що «особистість насамперед відповідальна за творення патріотичного суспільства та власного майбутнього у ньому». [1, с. 427-440].

Цікавими у контексті нашого наукового пошуку є бачення відповідальності запропоноване О. Олексієнко [3]. Так, авторка наголошує, що «для визначення сутності поняття «відповідальність» як моральної категорії доцільно вивчати її у взаємозв'язку з іншими якостями особистості». Науковиця акцентує своє бачення на необхідності дослідження «процесу формування відповідальності через вивчення глибинних зв'язків між такими категоріями, як свобода, відповідальність, цінність» [3, с. 115].

З наведених вище аргументів вбачається, що ідея відповідальності як ключової морально-етичної та соціальної риси особистості має глибоке історичне коріння. У різні періоди вона набувала нових змістових акцентів – від колективістського підходу А. Макаренка до гуманістичних і громадянських орієнтирів В. Сухомлинського та морально-патріотичного виміру у працях Г. Ващенко. Однак незмінним залишалося розуміння того, що відповідальність – це не лише риса характеру, а цілісний прояв зрілості особистості, її здатності усвідомлювати наслідки власних дій і робити моральний вибір. Саме це багатовимірне розуміння є в основі новітнього трактування відповідальності як необхідної професійно-особистісної якості фахівця нового покоління. Так, І. Будулуца і П. Лузан серед «професійно-педагогічних якостей майбутніх фахівців поряд з іншими виділяють відповідальність, що забезпечуватиме продуктивне розв’язання професійно спрямованих завдань» [4, с. 273]; Т. Алексєєва наголошує, що «значущою складовою професійної компетентності майбутнього фахівця є відповідальність, що характеризує спрямованість суб’єкта майбутньої професійної діяльності, впливає на процес і результати професійної діяльності насамперед через ставлення до своїх професійних обов’язків і якостей» [5, с. 66].

У сучасному світі, який характеризується швидкими змінами, високим рівнем невизначеності та зростанням вимог до професійної компетентності, відповідальність набуває статусу однієї з ключових якостей майбутнього фахівця-професіонала. Вона розглядається не лише як моральна категорія, а й як інтегративна характеристика особистості, що поєднує свідоме ставлення до праці, готовність приймати рішення і усвідомлювати їх наслідки, здатність діяти в інтересах колективу й суспільства. Умови нової освітньої парадигми, яка орієнтована на саморозвиток, соціальну активність, ініціативу та критичне мислення надають цій якості особливої актуальності. Відповідальний фахівець – це людина, яка не лише виконує професійні обов’язки, а й усвідомлює суспільну значущість своєї діяльності, виявляє готовність до морального вибору та дотримання етичних стандартів у будь-яких обставинах. Особливо важливою відповідальність стає у мультидисциплінарному та швидкозмінному середовищі сучасного ринку праці, де від фахівця очікують не лише сумлінного виконання професійних обов’язків, а й ініціативи, творчого підходу та готовності до особистісного та самовдосконалення. Відтак, формування цієї якості слід розглядати як ключовий елемент підготовки сучасного фахівця, який здатний ефективно діяти в умовах динамічних трансформацій та нести відповідальність за результати своєї діяльності перед колегами, організацією та українським суспільством загалом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Отже, відповідальність виступає фундаментальною особистісною якістю сучасного фахівця, яка поєднує соціальні, професійні та моральні складові його діяльності. Вона визначає ефективність професійної діяльності, формує усвідомлену здатність приймати обґрунтовані рішення та усвідомлювати наслідки власних дій. З

огляду на викладене, стає очевидним, що відповідальність це не лише риса характеру, а й практичний інструмент ефективності майбутньої професійної діяльності. Вона здатна формувати стійкість до стресових ситуацій, дозволяє приймати виважені рішення та прогнозувати наслідки власних дій. Відповідальний фахівець уміє критично оцінювати ситуацію, враховувати інтереси колективу та суспільства, а також на високому професійному рівні забезпечувати якість виконання завдань. Перспективи подальших розвідок полягають у поглибленому вивченні методів формування відповідальності у процесі професійної підготовки, а також у дослідженні її впливу на професійну ефективність та соціальну адаптацію майбутнього фахівця.

Список використаних джерел:

1. Бойко А. М. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагогів: Підручник / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова. К. : ВД «Професіонал», 2004. 576 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. К. : Рад. Школа. Т. 4, 1977. 640 с.
3. Олексієнко О.Г. Особливості формування відповідальності як складової професійної компетентності майбутніх викладачів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). Том. 1. С. 271–285. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/653
4. Ірина Будулуца, Петро Лузан. Сутність та структура професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 84, том 1, 2025. С. 265–276. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/84_2025/part_1/40.pdf
5. Алексеева Т. В. Відповідальність як значущий показник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 2013, Том. VI, Психологія обдарованості, Вип. 9. С. 61–71. URL: <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-6/vipusk-9-2014>

Ольга Блащак

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Людмила Петришин,

*професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

РОЛЬ КРЕАТИВНОСТІ В РОЗВ'ЯЗАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ